

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ З ЕПІДЕМІЯМИ ТА ЕПІЗООТІЯМИ

Левицький О. О.

Стаття присвячена дослідженню питань діяльності державних органів щодо протидії та боротьби з епідеміями та епізоотіями. Особливу увагу приділяється вивченню діяльності установ ветеринарної медицини. Варто зазначити, що міжнародний досвід боротьби з епідеміями та епізоотіями показує, що успішність боротьби значною мірою залежить від оперативності реакції державних органів та ефективності співпраці з міжнародними організаціями. Крім того, важливо мати добре організовану систему збору та обробки даних для ефективного виявлення та контролю хвороб. Також слід відзначити, що заходи протидії епідеміям та епізоотіям повинні бути не тільки реактивними, але й превентивними. Розробка та здійснення планів надзвичайних ситуацій, спрямованих на запобігання поширенню хвороб, є невід'ємною частиною успішної боротьби з епідеміями та епізоотіями. Міжнародний досвід боротьби показує, що у разі появи небезпечного вогнища інфекційного захворювання, ветеринарні служби країн швидко створюють воєнізовані підрозділи з функціями, схожими на ті, що в Україні виконують підрозділи ветеринарної інспекції. Розповсюдження небезпечних інфекційних карантинних хвороб у тваринництві, як правило, характеризується швидким та широким поширенням на великі території. Оперативність реагування та проведення ветеринарно-санітарних заходів з недопущення, локалізації та ліквідації цих хвороб має вирішальний вплив на епізоотичну безпеку країни. Факторами передачі збудників інфекційних хвороб можуть бути не тільки тварини та сировина тваринного походження, але також предмети догляду за тваринами, корми, одяг людей тощо. Враховуючи ці особливості, необхідно вживати ефективні заходи для забезпечення ветеринарно-санітарної безпеки та уникнення поширення небезпечних хвороб серед тваринного населення. Робиться висновок, що з поширенням глобалізації, зростанням міжнародної торгівлі та мобільності людей та тварин, стала актуальною потреба в спільних зусиллях для боротьби з епідеміями та епізоотіями. Ці заходи мають на меті не тільки контроль за поширенням інфекційних хвороб, але й попередження їх виник-

нення, мінімізацію наслідків для населення та тварин, а також забезпечення глобальної безпеки і стабільності.

Ключові слова: міжнародний досвід боротьби державних органів з епідеміями та епізоотіями, інфекційні хвороби, ветеринарна медицина, протидія масовому захворюванню людей і тварин.

Levytskyi O. O. International experience of public authorities fighting epidemics and epizootic diseases

The article is devoted to the study of the activities of state bodies in the prevention and control of epidemics and epizootics. Particular attention is paid to the study of the activities of veterinary medicine institutions. It is worth noting that the international experience of fighting epidemics and epizootics shows that the success of the fight largely depends on the promptness of the response of state bodies and the effectiveness of cooperation with international organizations. In addition, it is important to have a well-organized data collection and processing system for effective disease detection and control. It should also be noted that measures to combat epidemics and epizootics should be not only reactive, but also preventive. The development and implementation of emergency plans aimed at preventing the spread of diseases is an integral part of the successful fight against epidemics and epizootics. The international experience of the fight shows that in the event of the appearance of a dangerous outbreak of an infectious disease, the veterinary services of countries quickly create paramilitary units with functions similar to those performed by veterinary inspection units in Ukraine. The spread of dangerous infectious quarantine diseases in animal husbandry is, as a rule, characterized by rapid and wide spread over large territories. The responsiveness and implementation of veterinary and sanitary measures for the prevention, localization and elimination of these diseases has a decisive impact on the epizootic safety of the country. Factors of transmission of infectious disease agents can be not only animals and raw materials of animal origin, but also items of animal care, feed, human clothing, etc. Taking into account these features, it is necessary to take effective measures to ensure veterinary and sanitary safety and avoid the spread of dangerous diseases among the animal population. It is concluded that with the spread of globalization, the growth of international

trade and the mobility of people and animals, the need for joint efforts to fight epidemics and epizootics has become urgent. These measures are aimed not only at controlling the spread of infectious diseases, but also at preventing their occurrence, minimizing the consequences for the population and animals, as well as ensuring global security and stability.

Key words: *international experience of state bodies in the fight against epidemics and epizootics, infectious diseases, veterinary medicine, prevention of mass diseases of people and animals.*

Постановка проблеми. Підходячи до вивчення діяльності державних органів щодо протидії та боротьби з епідеміями та епізоотіями необхідно вивчити досвід міжнародної протиінфекційної діяльності. І в першу чергу це стосується діяльності ветеринарної медицини.

Огляд досліджень та публікацій. Науково-теоретичним підґрунтям дослідження стали наукові праці фахівців у галузях адміністративного права, теорії управління, загальної теорії держави і права, ветеринарної медицини, філософії, інших галузей права, у тому числі зарубіжних вчених, зокрема, В.Б. Авер'янова, С.С. Алексєєва, О.Ф. Андрійко, О.М. Бандурки, Ю.П. Битяка, Д.Н. Бахраха, В.М. Безденежних, О.В. Батанова, А.С. Васильєва, О.В. Гаращука, О.П. Герасимова, І.П. Голосніченка, В.М. Горжеєва, А.В. Дудаша, Ю.Я. Кассіча, Д.А. Керимова, А.М. Колодія, В.К. Колпакова, В.О. Котюка, Л.Т. Кривенко, П.І. Крайнева, Ф.Е. Колонтаєвського, В.В. Копейчикова, О.П. Коренева, В.І. Курила, В.В. Лазарева, В.Ф. Опришка, В.Ф. Погорілка, П.М. Рабіновича, Ю.Ю. Садварі, Ю.П. Солов'я, Р.О. Халфіної, В.В. Цветкова, Ю.С. Шемшученка, В.К. Шкарупи та інших.

Основний матеріал дослідження. Епідемії та епізоотії - це глобальні проблеми, що ставалися протягом історії людства. Вони призводять до масового захворювання людей і тварин, серйозно підірвують громадське здоров'я, загрожують безпеці і стабільності країн. Державні органи в усьому світі активно займаються проблемами зброї з епідеміями та епізоотіями, намагаючись здійснити превентивні заходи, контролювати виникнення хвороб та реагувати на кризові ситуації.

Один з найвідоміших прикладів ефективної боротьби з епідеміями є Китай. Коли в середині 2002-2003 років у Китаї спалахнула епідемія сарсу (синдром гострої респіраторної недостатності), китайські органи відразу прийняли рішучі заходи. Вони встановили жорсткі карантини, здійснювали

тестування на велику кількість населення, ізолювали хворих, та активно просували масковий режим. Ці заходи допомогли зупинити поширення хвороби і знизити кількість заражених.

Іншим вражаючим прикладом є боротьба з епідемією Ебола в Західній Африці в 2014-2016 роках. Один із найбільш успішних країн у цьому відношенні була Нігерія. Як тільки було підтверджено перший випадок Еболи, нігерійські владні органи створили кризовий центр, щоб координувати дії з боротьби з хворобою. За допомогою централізованого керівництва та широкомасштабних інформаційних кампаній, вони змогли обмежити поширення хвороби на відносно малий регіон, не допустивши її поширення на всю країну.

Ще одним прикладом ефективного контролю епідемій є Ісландія, яка успішно протистояла пандемії COVID-19. З початку пандемії ісландська влада впровадила масове тестування, ізоляцію хворих та їх контактів, а також обмеження на громадські збори. Такий підхід допоміг Ісландії дуже швидко здолати першу хвилю захворюваності та досягти низького рівня зараженості нації.

Варто зазначити, що міжнародний досвід боротьби з епідеміями та епізоотіями показує, що успішність боротьби значною мірою залежить від оперативності реакції державних органів та ефективності співпраці з міжнародними організаціями. Крім того, важливо мати добре організовану систему збору та обробки даних для ефективного виявлення та контролю хвороб.

Також слід відзначити, що заходи протидії епідеміям та епізоотіям повинні бути не тільки реактивними, але й превентивними. Розробка та здійснення планів надзвичайних ситуацій, спрямованих на запобігання поширенню хвороб, є невід'ємною частиною успішної боротьби з епідеміями та епізоотіями.

Вчений-ветеринар С. Євсеєнко (1850-1915) щодо ролі ветеринарії писав: «Медицина оберігає людину, а ветеринарна медицина - людство» [1, с. 9]. Фахівці ветеринарної служби мають невідомо важливу роль у боротьбі з епізоотіями, які пов'язані з поширенням небезпечних захворювань тварин, таких як туберкульоз, лейкоз, бруцельоз, сибірка, класична чума свиней, хвороба Ньюкасла та інші. Цей перелік хвороб можна збільшити, оскільки в сучасному світі все частіше спостерігаються масові випадки карантинних захворювань тварин у різних країнах. Інформація про поширення інфекційних хвороб звісною мірою залежить від Міжнародної епізоотичної бюро (МЕБ) та інших відповідних організацій, які допомагають

вчасно реагувати на загрози та координують зусилля у боротьбі з епідеміями [2].

Щодня надходять звіти про зростаюче поширення пташиного грипу по всьому світу - інфекційної хвороби птиці, яка спричиняється одним із штамів вірусу грипу типу А. Ця хвороба, відома вже більш як 100 років, зараз розповсюджується майже в усіх країнах. Перший епізоотичний спалах відбувся в 1997 році в Гонконгу, і його наслідком були 6 смертельних випадків серед 18 заражених осіб. Щоб стримати поширення хвороби, було прийнято рішення знищити всі птахи в зоні епізоотії та впровадити обов'язкову вакцинацію нового поголів'я птиці [2]. Вчені вважають, що саме з того періоду люди стали заражатись цим вірусом через прямий контакт з інфікованою домашньою птицею.

Масштабна епідемія пташиного грипу, яка тривала від 2003 до зими 2005 року, охопила 11 країн Азії, а також США, Канаду, Бельгію, Нідерланди та Італію. Протягом цього періоду було знищено 100 мільйонів птахів. Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), серед майже сотні заражених людей померло більше половини [3].

За короткий період часу стали відомі спалахи цього небезпечного захворювання серед домашньої птиці не лише в країнах Азії, але також у деяких країнах Європи, Україні, країнах Близького Сходу та Африки [3]. Згідно з поганим прогнозом біолого-соціальних надзвичайних ситуацій, якщо майбутнім розвитком справи буде пандемія, то кількість хворих на пташиний грип серед дорослого населення країн Європи може становити 27,5 млн осіб, що становитиме 18-20% населення. Сезонний епідемічний підйом захворюваності на грип з високою ймовірністю буде пов'язаний з активним поширенням вірусів А (H3N2) та В, а також в меншій мірі з вірусами А (H1N1), і це може спричинити практично 30 млн хворих (45-60% з них будуть діти) [3].

Починаючи з 2007 року, стали відомі випадки високопатогенного пташиного грипу підтипу H5N1 у країнах Північно-Східної Азії. У Японії загинуло та було знищено 12 тисяч птахів, в Таїланді - 2100, в Гонконзі - 6, а во В'єтнамі - 8 тисяч. В епідемічно небезпечних районах були введені карантинні заходи, проведена дезінфекція, та здійснюються заходи з контролю інфекції. Зараз кількість країн, де зафіксовані і лабораторно підтверджені випадки пташиного грипу, майже досягає двадцяти [4].

Мутація вірусу призвела до того, що він зміг заражати людину. Проте зараз зараження

зафіксовані лише у тих, хто мав прямий контакт з інфікованим штамом грипу птиці, наприклад, при вдиханні повітря поряд з хворими птахами.

Згідно з думкою багатьох вчених, можливо, що в майбутньому вірус пташиного грипу може здатися передаватися швидко від людини до людини, якщо в одному організмі з'явиться комбінація вірусів пташиного та людського грипу.

У свій час заступник головного державного санітарного лікаря України, Л. Мухарська, зазначала, що для появи пандемії необхідні три умови. По-перше, населення має відсутність захисних сил і імунітету. По-друге, вірус, здатний викликати пандемію, потрапляє до організму людини і спричиняє захворювання. По-третє, вірус передається від людини до людини без обмежень. На сьогоднішній день перші дві умови вже виконуються у світі [5].

Спеціальний координатор ООН по боротьбі з епідемією пташиного грипу, Д. Набарро, підкреслив, що міжнародні організації повинні бути готові до можливості, що вірус пташиного грипу може набути здатність передаватися від людини до людини, що може призвести до світової пандемії грипу. Асистент генерального директора ВООЗ, М. Чен, зауважила, що уряди всіх країн повинні приділити належну увагу проблемі пташиного грипу та можливості його передачі людям, оскільки жодна людина наразі не має імунітету проти цієї хвороби. Вона додала, що у разі пандемії жодна країна не залишиться не задіяною [7].

Фахівці з різних країн вже зробили прогноз щодо можливих наслідків глобальної пандемії пташиного грипу. Згідно зі студією від австралійських вчених із Інституту міжнародної політики Лоуї, якщо вірус пошириться серед людей по всьому світу, то кількість смертей може сягнути 142 мільйони осіб, а економічні втрати можуть становити приблизно 4,4 трлн доларів США. Дослідники запропонували чотири можливих варіанти розвитку подій: «слабка пандемія» (порівнянна з Гонконгським грипом 1968 року), «помірна» (порівнянна з Азіатським грипом 1957 року), «серйозна» (порівнянна з іспанкою, яка забрала в 1918 році, залежно від різних оцінок, до 50 мільйонів життів) та «екстремальна». Навіть у випадку «слабкої» пандемії, за даними спеціалістів з Австралії, вірус може призвести до втрат майже 1,4 мільйона осіб та економічних збитків у розмірі 330 мільйонів доларів [8].

Експерти Світового банку дійшли хвилюючих висновків, вважаючи, що у разі передачі пташиного грипу від людини до людини, глобальна пандемія

може призвести до втрат в розмірі 800 мільярдів доларів США протягом одного року [8].

Екс-генеральний секретар ООН, К. Анан, попереджає, що пандемія людського грипу може спричинити найжахливіші наслідки для всіх країн і народів. Він закликає світове співтовариство попередити такий розвиток подій, не втрачати часу і не допустити надмірного розпачу. Він додав, що для повної підготовки до можливої пандемії необхідні широкомасштабні зусилля, включаючи модернізацію систем ветеринарного контролю, проведення кампаній вакцинації та корекцію ставлення людей до тварин [8].

Світ серйозно стурбований новою загрозою для людства, що свідчить про те, що на конференції «країни-донори» у Пекіні 19 січня 2006 року було обіцяно виділити 1,9 млрд доларів на реалізацію трьохрічного плану з боротьби з епідемією, який був прийнятий в листопаді у Женеві. Однак ООН запитувала лише 1,5 млрд, тобто була виділена навіть більша сума, ніж вимагалось [8].

На конференції, яка відбулася під егідою Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), представники понад 30 країн світу, переважно з азіатського регіону, обговорювали проблеми та шляхи ліквідації вірусу грипу і своєчасного сповіщення населення. Вони наголосили на тому, що при суворому дотриманні заходів стримування можна зупинити подальше поширення хвороби [8].

Як відомо, наразі не існує ефективного засобу проти «пташиного грипу». У лютому 2006 року міжнародна група з 29 експертів з грипу опублікувала свої випробування в журналі Національної академії наук США. Один з експертів, професор мікробіології Гонконгського університету М. Періс, повідомив, що до того часу жодна країна не знає ефективних способів повної ліквідації джерел розповсюдження хвороби [6].

Єдиним ефективним заходом для боротьби з поширенням пташиного грипу серед домашньої птиці є знищення всього поголів'я, яке може бути в контакт з хворими тваринами. Таким чином, уникнуть можливого зараження. Додатковим способом зменшення ризику є масова вакцинація домашньої птиці, особливо в районах, де може відбуватись контакт з дикою птицею.

Створення ефективної протигрипозної вакцини відіграє важливу роль у боротьбі з поширенням пташиного грипу. Проте швидке створення такої вакцини ускладнюється через мутацію вірусу та його різні підтипи. На це зазвичай потрібно принаймні 4 місяці. Особливо занепокоюють підтипи пташиного грипу типу H5N1, який здатний змінюватись

і передаватись на людину та деякі тварини. Вірус зберігається у випорожненнях птахів протягом не менше 10 днів, що сприяє його поширенню серед птиць. Чим більше птахів заражається, тим більше шансів на пряму передачу хвороби людям. Інфікування людей може викликати інфекцію обома видами грипу - «людським» та «пташиним» [5].

Аналіз міжнародної практики боротьби з грипом птиці показує, що ветеринарні служби країн зосереджують свої зусилля на ліквідації цього захворювання. В Канаді таку роль виконує Канадське Інспекційне Продовольче Агенство (the Canadian Food Inspection Agency - CFIA) як основна установа, відповідальна за захист канадців від можливих ризиків для їхнього здоров'я та здоров'я тварин [1]. У 2005 році Франція та Британія приділили велику увагу підготовці своїх ветеринарних служб до можливої епідемії пташиного грипу. Франційська ветеринарна служба, маючи 5 тисяч інспекторів, перейшла у стан боєвої готовності № 1, щоб відстежувати епізоотичну ситуацію в світі. У свою чергу, Британський Міністерство сільського господарства почало готувати лікарів, надаючи їм 50-сторінкові брошури, де детально описано дії у умовах епідемії. Ветеринарні служби Європейського Союзу також провели екстренні наради, на яких прийняли ряд рішень, включаючи обов'язкове утримання домашньої птиці у внутрішніх приміщеннях та створення карантинних зон у селищах, де спалахи інфекції були виявлені [3].

Проте, коли стикаються з виникненням карантинного захворювання тварин, ліквідація вогнища за допомогою лише ветеринарної служби стає вельми складним завданням, через швидке поширення вірусу пташиного грипу та його здатність до мутації у наявності різних підтипів. Це призводить до залучення інших служб, таких як збройні сили або МНС, у боротьбу з хворобами.

Вивчення міжнародного досвіду дозволяє встановити, яким чином система державних органів функціонує, а також визначити відповідні органи, які забезпечують ветеринарно-санітарний нагляд.

Після виявлення вірусу пташиного грипу всередині 2005 року в Україні, були введені карантинні заходи, які призвели до знищення майже 70 тисяч голів домашньої птиці. Багато населених пунктів Автономної Республіки Крим перебували у надзвичайному стані. Було проведено перевірку більш ніж 700 господарств птахівництва, і їм запропонували перейти на закритий режим роботи. Також була розроблена програма профілактики пташиного грипу з фінансовою підтримкою Всесвітнього банку, перший транш якої становив 75 млн доларів [7].

Міжнародний досвід боротьби показує, що у разі появи небезпечного вогнища інфекційного захворювання, ветеринарні служби країн швидко створюють воєнізовані підрозділи з функціями.

З існуючих 14 міжнародних маршрутів весняної міграції птахів, два проходять через північну частину України, що за словами багатьох українських експертів, збільшує ризик поширення небезпечного вірусу пташиного грипу. Ймовірно, будь-які перелітні птахи можуть стати розносниками цього хвороботворного вірусу.

Розповсюдження небезпечних інфекційних карантинних хвороб у тваринництві, як правило, характеризується швидким та широким поширенням на великі території. Оперативність реагування та проведення ветеринарно-санітарних заходів з недопущення, локалізації та ліквідації цих хвороб має вирішальний вплив на епізоотичну безпеку країни.

Факторами передачі збудників інфекційних хвороб можуть бути не тільки тварини та сировина тваринного походження, але також предмети догляду за тваринами, корми, одяг людей тощо. Враховуючи ці особливості, необхідно вживати ефективні заходи для забезпечення ветеринарно-санітарної безпеки та уникнення поширення небезпечних хвороб серед тваринного населення.

З урахуванням вищевказаного, ветеринарно-санітарні заходи, наряду з господарськими та іншими, мають включати необхідне впровадження карантинних заходів.

Україна готова діяти негайно у разі виникнення надзвичайної ситуації завдяки відпрацьованим протоколам дій для контролю спалахів небезпечних хвороб та системі ефективного інформаційного обміну та моніторингу ситуації.

У нашій державі питання її діяльності під час спалахів інфекційних хвороб тварин чітко регламентовані Законом, постановами КМУ, інструкціями щодо профілактики та боротьби із заразними хворобами тварин тощо. При цьому потрібно зазначити важливість регулярного навчання державних інспекторів підрозділів ветеринарної інспекції, під час якого створюються моделі вогнищ інфекційних хвороб тварин, як складового елемента успішного вирішення епізоотичної проблеми.

Міністерство аграрної політики та продовольства працює над законопроектом щодо створення в Україні ветеринарної поліції, написав на своїй сторінці у Facebook очільник відомства Тарас Кутувий. За зразок, за словами Міністра, буде взято італійську ветеринарну поліцію [9].

Потребу створення такого підрозділу Тарас Кутувий пояснив на прикладі нинішньої ситуації з поширенням у державі африканської чуми свиней (АЧС). Аби потрапити на окремі об'єкти, ветеринарам нині потрібно заручитися підтримкою «звичайних» поліцейських.

З поширенням глобалізації, зростанням міжнародної торгівлі та мобільності людей та тварин, стала актуальною потреба в спільних зусиллях для боротьби з епідеміями та епізоотіями. Ці заходи мають на меті не тільки контроль за поширенням інфекційних хвороб, але й попередження їх виникнення, мінімізацію наслідків для населення та тварин, а також забезпечення глобальної безпеки і стабільності.

У нашій країні діяльність ветеринарної інспекції під час спалахів інфекційних хвороб тварин чітко визначена Законом, постановами Кабінету Міністрів, та інструкціями з профілактики та боротьби із заразними хворобами тварин. Значну увагу приділяють регулярному навчанню державних інспекторів ветеринарної інспекції, в ході якого створюються моделі вогнищ інфекційних хвороб тварин, як важливого елемента успішного вирішення епізоотичних проблем.

Висновки. У зв'язку зі зростанням глобалізації, міжнародної торгівлі та мобільності людей і тварин, стає важливою спільна боротьба з епідеміями та епізоотіями. Ці заходи мають на меті не лише контроль за поширенням інфекційних хвороб, але й їх передбачення, мінімізацію наслідків для населення та тварин, а також забезпечення глобальної безпеки і стабільності.

Один із ключових організаторів і координаторів міжнародних заходів з боротьби з епідеміями є Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). ВООЗ грає важливу роль у сприянні співпраці між країнами, обміні інформацією та передачі навичок у попередженні, контролі та викоріненні епідемій. Вона розробляє стандарти діагностики, профілактики та лікування захворювань, а також надає технічну та фінансову підтримку країнам, що перебувають у складних ситуаціях.

Ще одним важливим міжнародним партнером у боротьбі з епідеміями є Центри контролю та профілактики захворювань (ЦКПЗ) США. ЦКПЗ активно співпрацює з іншими країнами для виявлення, контролю та ліквідації захворювань. Вони забезпечують навчання фахівців з епідеміології та лабораторної діагностики, сприяють вдосконаленню систем моніторингу та звітності про хвороби.

Міжнародна організація здоров'я (МОЗ) Африки також активно працює над забезпеченням здоров'я на континенті та боротьбою з епідеміями, що там поширюються. Вони впроваджують програми з профілактики та лікування інфекційних хвороб, сприяють розвитку інфраструктури здоров'я і медичної допомоги в країнах Африки.

Однак успішність міжнародних заходів з боротьби з епідеміями і епізоотіями залежить не лише від роботи великих міжнародних організацій. Важливо також розвивати і підтримувати співпрацю між урядами, науковцями, медичними працівниками та іншими фахівцями з усього світу. Обмін даними, дослідженнями та кращими практиками дозволяє швидше та ефективніше реагувати на кризові ситуації.

Важливо також підкреслити значення громадської свідомості та освіти щодо профілактики і захисту від епідемій. Міжнародні заходи повинні сприяти підвищенню обізнаності населення щодо заходів профілактики, раннього виявлення симптомів хвороби та правильної реакції на епідемічні загрози.

Отже, міжнародні заходи з боротьби з епідеміями та епізоотіями вимагають гармонійного співробітництва між країнами та міжнародними організаціями, залучення експертів та науковців, а також громадської підтримки. Тільки через спільні зусилля можна забезпечити глобальний контроль та ліквідацію епідемічних загроз, що забезпечить стабільне та безпечне майбутнє для всього людства.

Література

1. Синьківський М.П. Правове регулювання ветеринарної справи в Україні: Навч. посіб. / За ред. В.З. Янчука. К.: Юрінком Інтер, 2002. 224 с.
2. Офіційний сайт Міжнародного епізоотичного бюро (OIE): <http://www.oie.int/>.
3. Урядовий портал Міністерства аграрної політики України // <http://www.minagro.kiev.ua/>.
4. Офіційний сайт Канадського Інспекційного Продовольчого Агенства (CFIA): <http://www.inspection.gc.ca/>.
5. Український медичний портал "Гіппократ": <http://www.hippocrat.com.ua/>.
6. У ВООЗ заявляють: тільки вакцинації недостатньо, щоб зупинити поширення коронавірусної інфекції. <https://www.vz.kiev.ua/u-vooz-zayavlyayut-tilky-vaktsynatsiyi-nedostatno-shhob-zupynyty-poshyrennya-koronavirusnoyi-infektsiyi/>.
7. Світовий банк оцінив збитки пандемії пташиного грипу // За матеріалами Першого ділового телевізійного каналу: <http://www/tv1.com.ua/>.
8. На боротьбу з пташиним грипом пообіцяли 1,9 мільярда доларів США // Матеріали Організації Об'єднаних Націй в Україні. <https://ukraine.un.org/uk>.
9. В Україні буде ветеринарна поліція. <https://www.volyn.com.ua/news/60566-v-ukraini-bude-veterinarna-politsiya.html>.

*Левицький О. О.,
аспірант*

Національної академії внутрішніх справ